

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: katerina.zhabko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-143-145

Жабко К. О. Особливості репрезентації концепту філіа у фразеологічних одиницях новогрецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острогор : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 143–145.

УДК: 811.14'06'373.7 (045)

Жабко Катерина Олексіївна,
Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ ФІЛІА У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості репрезентації концепту ФІЛІА (ДРУЖБА) на матеріалі фразеологічних одиниць новогрецької мови. Аналіз фразеологічних одиниць виявляє особливості світосприйняття, уявлення, судження та цінності конкретного етносу. Дається визначення терміну «концепт» як основної одиниці когнітивної лінгвістики. У статті виокремлюються вербалізатори концепту ФІЛІА у фразеологізмах та пареміях новогрецької мови. За семантичним критерієм виділяються декілька груп фразеологічних одиниць, які яскраво демонструють оцінку міжособистісних стосунків етносом та дають можливість визначити додаткові концептуальні ознаки даного концепту.

Ключові слова: концепт, фразеологічна одиниця, паремія, вербалізатор, семантична група, концептуальна ознака.

Жабко Екатерина Алексеевна,
Маріупольський державний університет, г. Маріуполь

ОСОБЕННОСТИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТА ФІЛІА ВО ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦАХ НОВОГРЕЧЕСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются особенности репрезентации концепта ФІЛІА (ДРУЖБА) на материале фразеологических единиц новогреческого языка. Анализ фразеологических единиц выявляет особенности мировосприятия, представления, суждения и ценности конкретного этноса. Дается определение термина «концепт» как основной единицы когнитивной лингвистики. В статье выделяются вербализаторы концепта ФІЛІА во фразеологизмах и паремиях новогреческого языка. По семантическому критерию выделяются несколько групп фразеологических единиц, которые ярко демонстрируют оценку межличностных отношений этносом и дают возможность определить дополнительные концептуальные признаки данного концепта.

Ключевые слова: концепт, фразеологическая единица, паремия, вербализатор, семантическая группа, концептуальный признак.

Kateryna Zhabko,
Mariupol State University, Mariupol

PECULIARITIES OF REPRESENTATION OF CONCEPT ФІЛІА IN PHRASEOLOGICAL UNITS OF MODERN GREEK

The article considers the peculiarities of the representation of the concept ФІЛІА (FRIENDSHIP) on the material of phraseological units of the Modern Greek language. Phraseology has always been a rich source of research, because it is in direct connection with the national mentality, contains information about folk traditions and beliefs. Phraseological units reflect the attitude of people towards one or another phenomenon, give a moral appraisal of human qualities. The analysis of phraseological units reveals the peculiarities of perception of the world, conception, judgment and values of a particular ethnic group. The definition of the term «concept» as the basic unit of cognitive linguistics is given. The concept, which is a product of thinking, may or may not have language expression. Lexical units, phrases, sentences and phraseological units are linguistic means of concept expression. They are called verbalizers or speech representatives of the concept. The verbalizers of the concept ФІЛІА in phraseological units and proverbs, as one of the types of phraseological units of the Modern Greek language are singled out in the article. According to the semantic criterion, there are several groups of phraseological units that clearly show the assessment of interpersonal relations by the ethnic group and provide an opportunity to identify additional conceptual features of this concept.

Key words: concept, phraseological unit, proverb, verbalizer, semantic group, conceptual feature.

У ХХ столітті на зміну структурній парадигмі, яка панувала у мовознавстві, прийшла антропоцентрична парадигма, яка привернула увагу мовознавців до зв'язку мови та мислення. В рамках нової парадигми почали розвиватися нові лінгвістичні дослідження, одним з яких стала концептологія – наука про концепти. Концептологія, як окрема наука зі своїм предметом дослідження, сформувалась в межах когнітивної лінгвістики, яка функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища [3, с.147]. Основною одиницею дослідження когнітивної лінгвістики став термін «концепт». Визначенню терміна «концепт», його ознак, типології, вербалізаторів тощо присвячено багато праць як зарубіжних науковців, зокрема Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Е. Сепіра, Б.Л. Уорфа, А. Вежбицької, так і вітчизняних мовознавців, а саме Н.Д. Арутюнової, І.О. Голубовської, С.А. Жаботинської, В.І. Карасика, О.С. Кубрякової, В.П. Нерознака, Ю.С. Степанова, О.О. Селіванової, А.М. Приходька.

Незважаючи на багаточисельність досліджень, які присвячено концептам, остаточного та однозначного тлумачення цей термін досі не отримав. О.С. Кубрякова у своєму «Кратком словаре когнитивных терминов» визначає концепт як одиницю ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини [4, с.90]. Ю.С. Степанов розглядає концепт як згусток культури в свідомості людини, це те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини [7, с.43]. З.Д. Попова та І.А. Стернін вважають, що концепт – це глобальна одиниця

розумової діяльності [1, с. 7]. Прихильники лінгвокультурології розрізняють концепт та культурний, або лінгвокультурний, концепт. І.О. Голубовська визначає культурні концепти як «омовлені культурно-детермінованими ментальними утвореннями, котрі мають безпосередній допуск до цінностей, ідеалів і установок етносу і в яких знаходять своє найповніше відображення особливості національного характеру і сприйняття світу» [2]. За С.Г. Воркачевим лінгвокультурний концепт є вербалізованим культурним смислом [5, с. 10].

Незважаючи на неоднозначність трактування терміну «концепт», більшість науковців погоджуються з тим, що концепт має своє вираження в мові. Засобом вираження концепту найчастіше виступає слово (лексична одиниця), рідше словосполучення, речення та фразеологічні одиниці (ФО). Деяким концептам, таким як любов, воля, віра, краса, страх, були присвячені окремі дослідження. Концепт ΦΙΛΙΑ (ДРУЖБА) є недостатньо вивченим, особливо у новогрецькій мові. Проте дружба як соціальний зв'язок займає одне з чільних місць у житті кожної людини. Це зумовлює **актуальність** нашого дослідження. **Метою** нашої статті є визначення особливостей репрезентації концепту ΦΙΛΙΑ у фразеологічних одиницях новогрецької мови. Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**: – виявити вербалізатори концепту ΦΙΛΙΑ у ФО новогрецької мови, – класифікувати дані фразеологізми за семантичними ознаками. **Матеріалом** дослідження стали ФО новогрецької мови на позначення дружби, відібрані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел новогрецької мови.

Фразеологізми завжди були невичерпним джерелом народної мудрості. Вони дають можливість дослідити етноспецифічні особливості світогляду того чи іншого народу, тому що містять у собі знання, уявлення та вірування народу про навколишній світ. ФО надають інформацію про історію, традиції, звичаї та цінності людей. Вони завжди представляють собою багатий матеріал для досліджень. Деякі мовознавці розрізняють поняття фразеологічних одиниць та паремій, однак в новогрецькій лінгвістичній традиції паремія є одним з видів фразеологічних одиниць. В нашій статті ми спираємося на класифікацію фразеологічних одиниць грецьких мовознавців, до якої включено і паремії [10, с. 18-21].

Згідно з моделлю концепту, побудованою З.Д. Поповою та І.А. Стерніним, які виділяють ядро концепту, периферію та інтерпретаційне поле, фразеологічні одиниці відносяться до інтерпретаційного поля концепту, тому що містять у собі оціночні судження та трактування ядра концепту, окремі його концептуальні ознаки [6, с. 60-64]. Фразеологізми є важливим засобом об'єктивізації того чи іншого елементу мовної картини світу та значущим компонентом концептуальної картини світу.

Дружба є одним з основоположних понять у сфері міжособистісних відносин. До ядра поля «дружба» входить об'єкт відносин, «друг». У «Словнику загальної новогрецької мови» друг тлумачиться як «людина, з якою хтось розвиває (близький) соціальний зв'язок, який спирається на взаємну любов, симпатію, повагу; коханий, коханець» [8, с. 1427]. Г. Бабінютич у «Словнику новогрецької мови», який є одним з найповніших тлумачних словників, дає схожу дефініцію слову «друг» – «людина, з якою хтось пов'язаний стосунками взаємної любові, відданості та розуміння, не маючи родинних зв'язків або любовного інтересу» [9, с. 1885]. Близькість стосунків та любов виражена у більшості проаналізованих ФО. Основним вербалізатором концепту ΦΙΛΙΑ є лексема «φίλος» (друг): *Ένας παλιός φίλος αξίζει πότερο από δύο καινούργιους, Δοκίμαζε τους φίλους σου όταν σε βρίσκες η φτώχεια, Όποιος βρήκε φίλο αληθινό, βρήκε μεγάλο θησαυρό, Καλύτερα φρόνιμος εχθρός, παρά ανόητος φίλος, Αν δεν έχεις φίλο, είσαι μ' ένα χέρι, Ο φίλος της ανάγκης είναι αληθινός φίλος, Ο χειρότερος τόπος είναι εκείνος που δεν έχεις φίλους.* Менш уживаними є лексеми «φιλία» (дружба), «σύντροφος» (товариш), «αδερφός»: *Η φιλία μας και το πουγγιά μας χώρια, Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σε αχυρώνα κι εσύ φιλία μου ζητάς στον εικοστό αιώνα, Σύντροφος στον άνθρωπο μακάρι να 'ναι ο αδελφός του, Πεζ μου ποιά είναι η σύντροφιά σου, να σου πο ποιός είσαι.* Одним із найпоширеніших синонімів лексеми «φίλος» у новогрецькій мові є лексична одиниця «κολλητός» (близький друг), але у проаналізованих ФО був знайдений лише один приклад з наведеною лексемою, що свідчить про те, що ця лексема не є актуальною для фразеологічної картини світу: *Με τον καλό σου (κολλητό σου) κάθισα και η στικτόσηκώ σου.*

Концептуальна ознака близькості, спорідненості знайшла своє вираження у таких ФО, як *Είναι κόλος και βρακί* (вони – зад та спідня білизна), *Είναι νύχαι και κρέας* (вони – ніготь та плоть), *Φάγαμε ψωμικάλατι* (з'їли разом хліб та сіль), *Είναι αβγοτάραχο* (Вони як іринки). Ці паремії відображають уявлення про друзів як людей, які не можуть один без іншого.

Концептуальна ознака любові та поваги репрезентується іменами власними: *Ορέστης και Πυλάδης* (Орест та Пілад), *Κάστορ και Πολυδεύκης* (Кастор та Поллукс). Ці міфологічні герої є символом вірних, нерозлучних друзів, які готові пожертвувати собою заради друга, близької людини.

У ФО новогрецької мови концепт ΦΙΛΙΑ репрезентується також антонімічною парою «φίλος – εχθρός». Однак дані ФО несуть негативну оцінку. В них відображається уявлення про дружбу несправжню. Народ вірив, що краще мати ворога, ніж зрадливого або нерозумного друга: *Καλύτερα φρόνιμος εχθρός, παρά ανόητος φίλος, Κάλλιο φρόνιμον εχθρόν ένα παρά τρελούς φίλους δέκα, Κάλλιο δολερό εχθρό παρά δολερό φίλο, Είπα την αλήθεια στο φίλο μου κι έγινε εχθρός μου.* З іншої сторони, той, хто був ворогом, ніколи не стане другом: *Παλιός εχθρός φίλος δεν γίνεται, Οικαβγάδες των φίλων, είναι χαρά των εχθρών.*

Можна відзначити наявність фразеологічних варіантів у досліджуваних ФО, які характеризуються заміною лексем у своєму складі, не втрачаючи при цьому загального значення та образності: *Απούχει (βρήκε) φίλο μπιστικό (ακριβό), έχει μεγάλο θησαυρό, Κάλλιο δολερό εχθρό παρά δολερό φίλο (φίλο σκύλο), Ο (καλός) φίλος στην ανάγκη φαίνεται.*

За семантичними критеріями можна виділити декілька груп ФО, які допомагають розкрити ставлення грецького народу до дружби і друзів та репрезентують концептуальні ознаки концепту ΦΙΛΙΑ.

Друг – це скарб та велика цінність: *Ένας παλιός φίλος αξίζει πότερο από δύο καινούργιους, Απου έχει φίλο μπιστικό, έχει μεγάλο θησαυρό, Όπου ήρε φίλο ακριβό, ήρε μεγάλο θησαυρό, Φίλους έχων νομίζει θησαυρούς έχειν, Όποιος βρήκε φίλο αληθινό, βρήκε μεγάλο θησαυρό, Κάλλιο φίλους καλούς παρά θησαυρούς πολλούς, Καινούριο φίλο έπιασες; Παλιό μη λησμονήσεις, Ο χειρότερος τόπος είναι εκείνος που δεν έχεις φίλους, Αν δεν έχεις φίλο, είσαι μ' ένα χέρι.*

Друг – це підтримка та взаємодопомога: *Ο φίλος σε μιάν ώρα αξίζει μια χώρα, Ο φίλος στην ανάγκη φαίνεται, Ένας αληθινός φίλος είναι σαν ένα ακριβό μυστικό, που το χρησιμοποιούμε, όταν έχουμε μεγάλη ανάγκη, Μη βιάζεσαι να πας στις χαρές των φίλων σου, μα στις ανάγκες τους τρέξε όσο μπορείς γρηγορότερα, Ο φίλος είναι πιο απαραίτητος κι απ' τη φωτιά κι απ' το νερό, Ο φίλος της ανάγκης είναι αληθινός φίλος, Στο θάνατο είναι δύναμη και στο γκρεμό λαχτάρα, Ο φίλος στα δυστυχήματα φαίνεται και στην ανάγκη.*

Дружба прирівнюється до родинних зв'язків: *Σύντροφος στον άνθρωπο μακάρι να 'ναι ο αδελφός του, Μπορεί κανείς να ζήσει χωρίς αδελφό, αλλ' όχι χωρίς φίλο, Το φίλο σου τον διαλέγεις, το συγγενή σου όχι.*

Дружба та гроші несумісні: *Το γεμάτο πορτοφόλι έχει πολλούς φίλους, Όταν έχει το πουγκί σου, ολοι οι φίλοι είναι δικοί σου, Ανθέλεις να κάνεις έναν εχθρό, δάνεισέ του χρήματα, Όταν δανείζεις, χάνεις και τα λεφτά και το φίλο σου, Η φίλια μας φίλια και τα πουγγιά μας χώρια, Αδειανό βαρέλι, φίλο δεν πιάνει, Κάλλιο φίλο παρά χίλια γρόσια, Οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους, Όποιος έχει πεντάρες πολλές, έχει και φίλους πολλούς, Όταν έχεις και φιλέεις τότε τρέχουν και οι φίλοι, Καθαρός λογαριασμός, μακριά φίλια.*

Друг – це зрадник та лицемір: *Παρά φίλο δολερό έχει φανερό εχθρό, Αυτός που έπαψε να είναι φίλος, ποτέ του δεν υπήρξε τέτοιος, Έξω από μένα κι ας είναι και στο φίλο μου, Μη εμπιστευτείς το φίλο σου και πεις το μυστικό σου ο φίλος στο φίλο θα το πει, κι είναι κακό δικό σου, Μπρος φίλος και πίσω σκύλος, Μπροστά σ' απλώνει χαλιά και πίσω ανοίγει λάκκο, Ο διπρόσωπος φίλος είναι φίδι κολοβό, Το νερό με τη φωτιά φίλοι δε γίνονται, Πες του φίλου μυστικό να σε πνίξει απ' το λαϊμό, Ασπονδος φίλος, Πουλάω το φίλο μου, Ο φίλος όλων δεν είναι φίλος κανενός.*

Перші три семантичні групи ФО виражають позитивне ставлення до дружби та друзів, а четверта та п'ята групи мають негативну оцінку, що вказує на те, що народ не ідеалізує дружбу і у ФО передає реалістичне ставлення до дружніх стосунків, які не завжди мають позитивний характер. Завдяки оцінкам і судженням, вираженим через емоційність та образність ФО, до основних ознак концепту ФІΛΙΑ додаються вторинні значущі компоненти, створюючи загальний образ концепту.

Отже, головним вербалізатором концепту ФІΛΙΑ у ФО новогрецької мови є лексема «φίλος» (друг), що позначає суб'єкта дружніх стосунків. Концепт ФІΛΙΑ, репрезентований ФО, має яскраво виражене двоєке трактування. З однієї сторони дружба визнається як найбільша цінність у людських стосунках, а друг як людина, яка завжди прийде на допомогу, з іншої сторони дружба може бути не справжньою, а друг може зрадити. Перспективним ми вважаємо подальше дослідження ФО, що репрезентують концепт ФІΛΙΑ, у новогрецькій та українській мовах, що дасть можливість виявити національно-специфічні ознаки даного концепту, притаманних конкретному етносу.

Література:

1. Антология концептов / [под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. – Волгоград: Парадигма, 2005. – Т. 1. – 348 с.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості української національно-мовної картини світу / І. О. Голубовська // Studialinguistica : [зб. наук. пр.]. – Київ : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. – Вип. 4. – С. 400-412
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – Київ: Академія, 2006. – 464 с.
4. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина [под общей редакцией Е.С. Кубряковой]. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования : [монография] / под общ. ред. проф. С. Г. Воркачева. – Волгоград : ВолГУ, 2007. – 400 с.
6. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике : [монография] / З. Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 191 с.
7. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва : «Академический проект», 2004. – 992 с.
8. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής / επιμ. Ι. Δελιγιάννης, Δ. Λυπουρλής, Π. Μουλλάς, Γ. Παράσολου κ.α. – Θεσσαλονίκη : Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998. – 1532 σ.
9. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας / Γ. Μπαμπινιώτης. – Α' έκδοση. – Αθήνα : Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 1998. – 2032 σ.
10. Συμεωνίδης Π. Χ. Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία / Χ. Π. Συμεωνίδης. – Θεσσαλονίκη : Κώδικας, 2000. – 122 σ.

Джерела ілюстративного матеріалу:

11. Αδάμ Α. Α. Η μαγική γλώσσα των ελλήνων : εννοιολογική κατηγοριοποίηση των ελληνικών ιδιωματικών φράσεων / Α. Α. Αδάμ. – Αθήνα : Γεωργιάδη, 2003. – 460 σ.
12. Βλαχόπουλος Μ. Λεξικό ιδιωτισμών της Νέας Ελληνικής / Μ. Βλαχόπουλος. – Αθήνα : Κλειδάριθμος, 2007. – 379 σ. Παροιμίες [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу : <https://www.sansimera.gr/proverbs/categories/129>
- Стράτης Μ. Παροιμίες / Μ. Стράτης. – Θεσσαλονίκη : ΙΑΝΟΣ, 2006. – 253 σ.